

B4B35OSY: Operační systémy

Souborové systémy

Michal Sojka¹

2020-11-26

---

¹michal.sojka@cvut.cz

1 Úvod

2 Souborové systémy

- Základy
- FAT
- Souborový systém založený na inode

3 Žurnálování

4 Souborové systémy pro Flash paměti

Co je souborový systém?

- Způsob organizace dat na pevném disku
- Data uložená v pojmenovaných souborech
- Soubory v adresářích (složkách)
- Hierarchická struktura adresářů

Terminologie

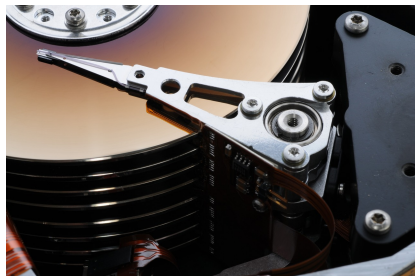
- Data = obsah souborů
- Metadata = pomocné informace ukládané souborovým systémem (bitmapy, inody, superblok, ...)

Požadavky na souborový systém

- Efektivita (nízká reže) – metadata zaberou méně než X % kapacity disku
- Rychlost
- Nízká fragmentace – souvisí s rychlostí (viz dále)
- Spolehlivost – data mohou být velmi cenná.

Pevný disk

- Trvalé uložení dat (i bez napájení)
- Rotační, Flash
- Posloupnost bloků (sektorů) určité velikosti
- Každý blok je identifikován číslem
- Oddíly (partitions)
  - Fyzický disk lze rozdělit na víc logických disků
  - Na začátku disku je tabulka definující typ, (jméno), počáteční a koncový sektor oddílu
    - Master Boot Record (MBR) – pozůstatek MS-DOSu, 1. sektor na disku (512 B), obsahuje místo pro 4 oddíly.
    - GUID Partition Table (GPT) – modernější, více informací, „neomezený“ počet oddílů.
  - Většina souborových systémů využívá jeden logický disk

Otázky

- Jak ukládat adresáře?
- Jak zjistit, ve kterých blocích jsou data daného souboru?
- Jak alokovat bloky na disku při vytváření/zvětšování souborů?
- Jak se vypořádat s chybami a pády systému?
- Jak optimalizovat souborové systémy pro rotační disky a Flash paměti?

Adresáře

- Adresář je seznam dvojic («*jméno souboru*», «*umístění*»)
- Jméno:
  - V UNIXu všechny znaky kromě / a NUL
  - Ve Windows nesmí obsahovat znaky / \ : * " ? < > |
- Umístění: kde jsou uložena data daného souboru – viz dále
- Třídění seznamu (položek v adresáři):
  - Seznam není uložen setříděný; třídění provádí až program zobrazující adresář uživateli podle jím zadaných kritérií
    - Třídění podle názvu, data přístupu, typu souboru
    - Pomalé otevírání souborů ve velkých adresářích
  - Vyhledávací B-strom
    - Rychlejší

Rozložení dat na disku

- Souborový systém definuje **velikost bloku** (např. 4 KiB)
  - Prostor na disku je vždy alokovan v násobcích velikosti bloku
- **Superblok** určuje umístění kořenového adresáře a další informace o souborovém systému
  - Vždy na předem známém místě (např. 1. blok na disku)
  - Často uložen ve více kopiích
- Informace o **volných blocích**
  - OS musí mít přehled, který blok je volný a který obsazený
  - Podobné jako v alokátorech paměti – např. freelist
  - Typicky bitová mapa (1 bit na blok)
  - Kopie v paměti pro urychlení přístupu (cache)
- Bloky ukládající **obsah souborů**
  - Existuje mnoho způsobů, jak je organizovat

Překlad cesty k souboru

- Co se děje při otevírání souboru „/jedna/dva/tři“?
  - 1 Otevře se kořenový adresář „/“ (vždy se ví, kde se najde – superblok)
  - 2 Najde se v něm záznam „jedna“ a zjistí se jeho *umístění*
  - 3 Otevře se adresář „jedna“ a najde se záznam „dva“ a jeho *umístění*
  - 4 Otevře se adresář „dva“, najde se záznam „tři“ a jeho *umístění*
  - 5 Otevře se soubor „tři“
- Procházení cesty a adresářů po cestě může trvat dlouho
  - Proto je volání `open` odděleno od `read / write`
  - Cesta se prochází jen při `open`
  - Položky adresářů se ukládají do vyrovnávací paměti (dentry cache v Linuxu)

Základní možnosti uložení obsahu souboru

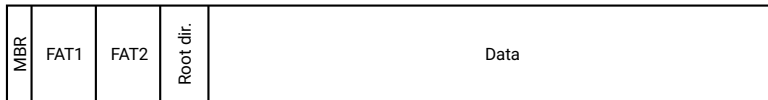
- Obsah souboru je typicky uložen ve více blocích (do jednoho se nemusí vejít)
- Jak se zjistí, které bloky to jsou? Více možností:
  - Soubor je vždy uložen v souvislém úseku bloků
    - Podobné alokaci paměti
    - Rychlý přístup k datům (lokalita)
    - Neflexibilní, způsobuje fragmentaci a nutnost přemísťovat soubory
  - Spojové seznamy
    - Každý blok obsahuje kromě dat i odkaz na další blok, adresář odkazuje na 1. blok souboru
    - Výhodné pro sekvenční přístup k souborům, nevýhodné pro vše ostatní
    - Nemožnost „mapovat“ data z disku přímo do paměti
    - Jeden špatný sektor na disku (porucha) může způsobit „ztrátu“ zbytku souboru
  - Indexové struktury
    - „Indexový blok“ obsahuje ukazatele (čísla bloků) na mnoho jiných bloků
    - Vhodnější pro náhodný přístup, stále poměrně dobré pro sekvenční přístup
    - Může být potřeba použít více indexových bloků

Souborový systém FAT

File Allocation Table

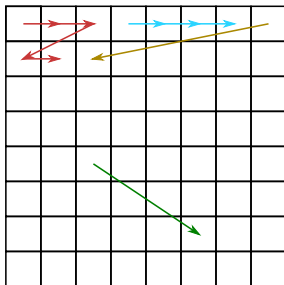
Starý souborový systém s mnoha nedostatky a omezeními.

- Základní jednotka „cluster“ (4–32 KiB)
- FAT12: 2^{12} clusterů, FAT16: 2^{16} , FAT32: 2^{28}
- Rozložení disku

- MBR – master boot record (info o soub. systému, tj. velikost, jméno, počet kopií FAT tabulek atd.)
- FAT1, 2 – dvě kopie FAT tabulky (redundance)

Tabulka FAT

- Jedna položka FAT tabulky má 12/16/32 bitů a odpovídá jednomu clusteru na disku
- Hodnota položky udává číslo následujícího clusteru (konec šipky) nebo -1 značící konec souboru.
- Číslo 1. clusteru se najde v položce adresáře
- Pro urychlení přístupu je tabulka uchovávána v paměti

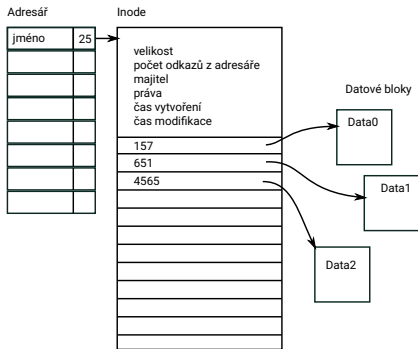
Nevýhody

- Fragmentace
- Omezená velikost (např. $2^{32} \times 4\text{KiB}$)
- Nutnost procházet FAT položky sekvenčně (zpomaluje náhodný přístup u velkých souborů)

Indexový souborový systém

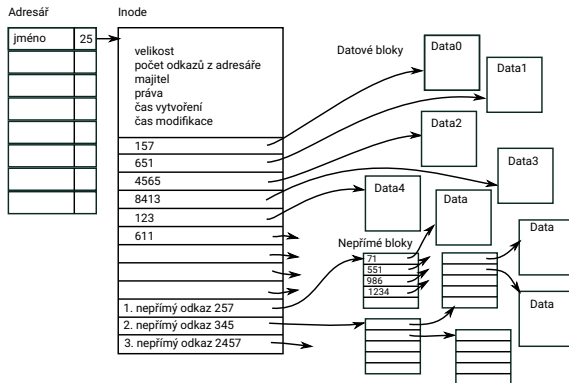
Základ mnoha UNIXových souborových systémů (např. Linuxový ext2 – ext4).

- Metadata o jednotlivých souborech jsou uložena v datové struktuře zvané **inode**.
- Položka adresáře obsahuje kromě jména souboru i číslo (pořadí) inode
- inode obsahuje pevný počet odkazů na datové bloky
  - Z offsetu v souboru lze jednoduše spočítat, který odkaz použít pro přístup k datům (dobré pro náhodný přístup)
- Několik inode se vejde do 1 bloku (velikost inode bývá např. 128 B)

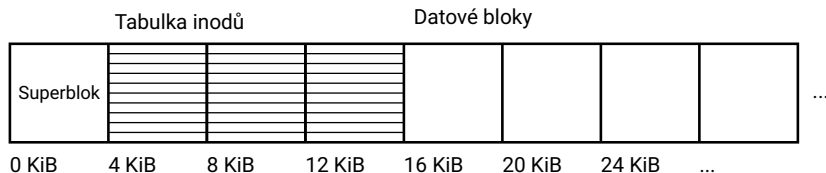
Nepřímé bloky

- Co když je soubor větší, než počet odkazů na datové bloky v inode?
- Odkaz na další bloky nepřímo, přes blok odkazů
- Nepřímé bloky mohou být i v dalších úrovních
  - I u nepřímých bloků lze jednoduše spočítat, který odkaz použít pro přístup k datům (n-ární vyhledávací strom – dobré pro náhodný přístup)

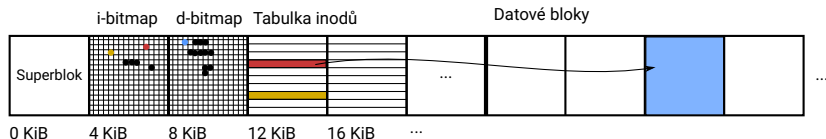
Rozložení na disku

- Pevný počet inodů
- inode lze nalézt na základě jeho indexu v tabulce
- inode je zkratka *index node*
- Superblok – informace o souborovém systému
  - celková délka, počet inode, ...
  - počet volných bloků a inode
  - odkaz na záložní kopii superbloku
- Kořenový adresář: např. v inode č. 0

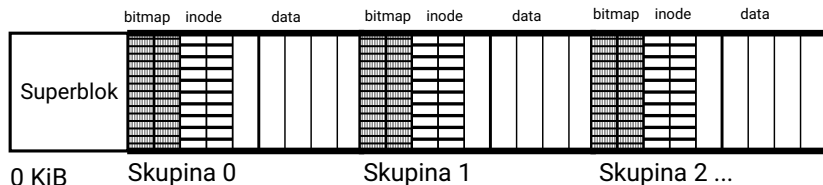
Hledání volného místa

- Jak poznat, který inode je volný (např. při vytváření nového souboru)?
  - Např. sekvenčním procházením všech inode (neefektivní, ale fungovalo by to)
- Jak poznat, který datový blok je volný?
  - Těžko – i blok plný nul může být platným obsahem souboru
- Bitové mapy pro inode a datové bloky
  - každý bit udává obsazenost inodu nebo datového bloku

Skupiny (ext2-4)

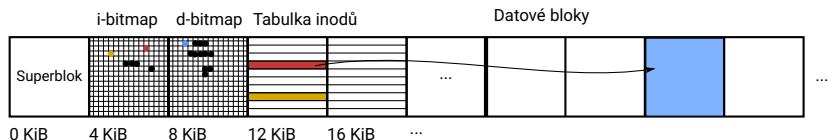
- Při práci se souborem je potřeba pracovat s bitmapou, inodem a datovými bloky
- Disky (zejména rotační, ale částečně i SSD) přistupují rychleji k blokům uloženým blízko sebe
- Co když datové bloky budou až na konci disku?
  - Hlavičky disků musí pořád jezdit mezi začátkem (bitmapy, tab. inode) a koncem disku (data)
- Řešení: skupiny
  - Souborový systém se snaží alokovat datové bloky ve stejné skupině jako inode souboru

-
- The diagram illustrates a file system structure. On the left is the 'Adresář' (Directory) table, which is a 10x2 grid. The first row contains 'jméno' and '25'. An arrow points from the '25' to the 'Inode' table. The 'Inode' table is a vertical structure with a header section and a body of 10 rows. The header section contains the following fields: 'velikost', 'počet odkazů z adresáře', 'majitel', 'práva', 'čas vytvoření', and 'čas modifikace'. The first two rows of the body contain the ranges '155-158' and '650-669' respectively. Arrows point from these ranges to two separate data blocks. The first data block consists of four cells labeled 'Data0', 'Data1', 'Data2', and 'Data3'. The second data block consists of five cells labeled 'Data4', 'Data5', 'Data6', 'Data7', and 'Data8'.
Adresář	
jméno	25
Inode
velikost
počet odkazů z adresáře
majitel
práva
čas vytvoření
čas modifikace
155-158
650-669
Data0	Data1	Data2	Data3
Data4	Data5	Data6	Data7	Data8

Konzistence dat

- Při zápisu do souboru je potřeba měnit: bitmapy, inode/nepřímé bloky a data
- Hardware disku garantuje atomický zápis pouze jednoho sektoru
- V jakém pořadí bloky zapisovat na disk?
- Co se stane, když dojde k pádu či vypnutí systému v průběhu zapisování při následujících pořadích zápisu?
  - bitmapa, inode/nepřímé bloky, data
  - inode, data, bitmapa
  - bitmapa, data, inode
- Vždy může vzniknout v datech nějaká nekonzistence! (bude porušena integrita souborového systému)
  - Např. můžu zajistit konzistenci při vytváření či zvětšování souborů, ale zkracování souborů povede k možným nekonzistencím.

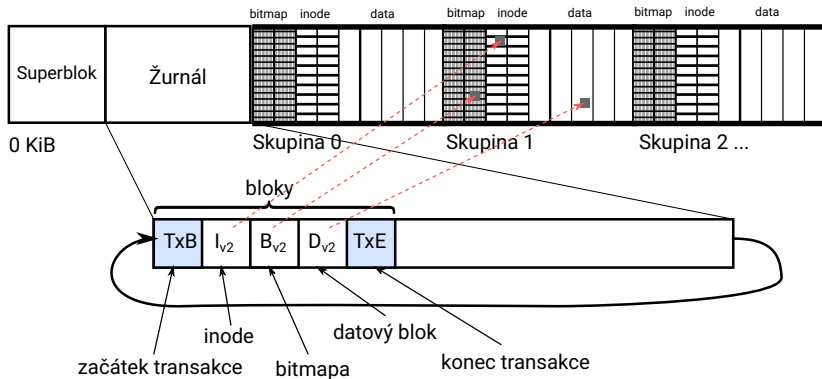
Možná řešení problémů s integritou souborového systému

- 1 Kontrola souborového systému při startu počítače
  - projdu všechny inode a nepřímé bloky
  - zjistím, jestli bitmapa volných inode souhlasí se stavem tabulky inode
  - zjistím, jestli bitmapa datových bloků souhlasí s informacemi v inode
  - zjistím, jestli dva inode neodkazují na stejné bloky
  - ...
  - **Pomalé**, zejména na velkých discích!
- 2 Žurnálování
- 3 Copy-on-write

Žurnálovací systém souborů

- Před tím, než se začne souborový systém modifikovat, se uloží seznam potřebných modifikací na vyhrazené místo – **žurnál**
- Pokud dojde k pádu systému, zkontroluje se žurnál, změny disku v něm nalezené se provedou dodatečně
- Žurnálování se někdy nazývá „dopředné logování“
- Implementováno: NTFS, ext3, ...

Struktura žurnálovacího systému souborů (ext3)

Bezpečný způsob změny souborového systému

1 Commit – zapsání transakce do žurnálu

- TxB : obsahuje id transakce a čísla bloků měněného inode, bitmap a dat
- I_{v2} : nová verze bloku s inode
- B_{v2} : nová verze bloku bitmapy
- D_{v2} : nový datový blok
- TxE : id transakce, kontrolní součet

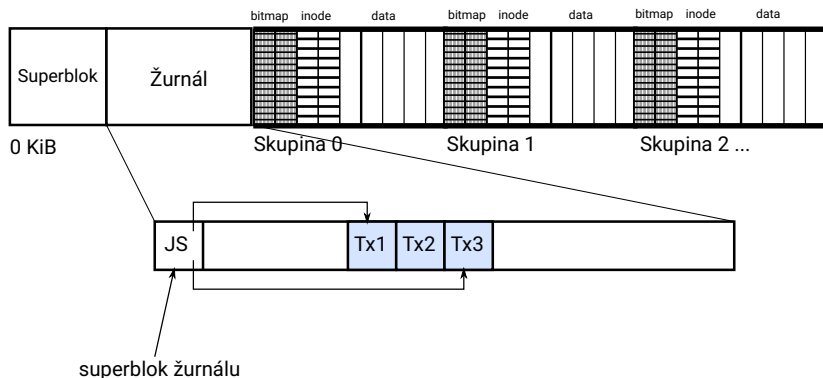
2 Checkpoint – provedení změn

- 1 aktualizace bloků v souborovém systému (inode, bitmapy, data)
- 2 odstranění transakce z žurnálu

Možné scénáře pádu systému

- 1 Do žurnálu se zapíše pouze část transakce
  - Souborový systém (SS) je konzistentní a obsahuje původní data
  - Při startu OS se zjistí, že transakce v žurnálu není kompletní (viz další slide) a ignoruje se.
- 2 Do žurnálu zapíšeme celou transakci, ale neaktualizují se bloky SS
  - Při startu OS aktualizujeme bloky SS podle informací v žurnálu
- 3 Zapíšeme celou transakci, aktualizujeme bloky systému, ale neodstraníme transakci ze žurnálu
  - Při startu OS se bloky přepíší ze žurnálu – žádná změna, už zapsané byly a transakce se odstraní ze žurnálu
- 4 Zapíše se pouze část transakce (např. TxB , I_{v2} a TxE , bez B_{v2} a D_{v2})
  - **Problém!**
  - HW disků se snaží provádět optimalizace a může změnit pořadí vykonávání příkazů zaslaných OS
  - OS musí disku posílat speciální příkazy (tzv. bariéry), aby se data skutečně zapsala v potřebném pořadí
  - Bariéra garantuje, že příkazy zaslané před bariérou budou vykonány před příkazy zaslanými po bariéře
  - Při zápisu transakce do žurnálu se tedy disku posílá sekvence příkazů: TxB , I_{v2} , B_{v2} , D_{v2} , **bariéra**, TxE

Nevyřízené transakce

- V jednom okamžiku může vypadat žurnál např. takto
- Commit transakce do žurnálu nebo její smazání se provede atomickým zápisem superbloku žurnálu

Rychlost žurnálu

■ Pomalé

- Commit: zápis metadat a dat do žurnálu
- Checkpoint: aktualizace inode, bitmapy a dat podle transakce
- Vše se zapisuje na disk dvakrát!

■ Rychlejší:

- Zapsání dat přímo do daného bloku + bariéra
- Commit metadat: Když jsou data uložena, zapsání transakce pro změnu metadat do žurnálu
- Checkpoint: Aktualizace inode a bitmap podle transakce
- Jaké chyby v SS mohou nastat při pádu systému?
  - Data budou částečně aktualizována, ale ne např. velikost souboru

■ Ještě rychlejší:

- Zapsání dat přímo do daného bloku
- Commit metadat: zapsání transakce pro změnu metadat do žurnálu
- Checkpoint: Aktualizace inode a bitmap podle transakce (doufáme, že data zapsána také)
- Jaké chyby v SS mohou nastat při pádu systému?
  - V souboru se mi mohou objevit náhodná data (odjinud)

Všechny módy zajišťují základní integritu SS – nekonzistentní budou maximálně soubory, se kterými se pracovalo při pádu, ne celý SS.

Souborový systém ext4/jbd2

- Uživatel si může zvolit, jaký mód žurnálování se použije
  - **journal**: všechna data i metadata se zapisují skrze žurnál
  - **odered** (výchozí nastavení): data se zapisují přímo, metadata skrze žurnál po zapsání dat
  - **write-back**: data se zapisují přímo, ale jejich zápis nemusí proběhnout před zápisem metadat (skrze žurnál)
- Typická velikost žurnálu: 128 MiB

Vlastnosti Flash paměti

- Zapisovat lze pouze do vymazaného bloku
- Zapsat na jedno místo lze pouze jednou
- Mazací blok bývá mnohem větší (např. 4 MiB) než blok souborového systému (4 KiB)
- Každý blok garantuje pouze určitý počet přepsání – např. 100 tisíc

Důsledky pro „tradiční“ souborový systém?

- Často se měnící data (např. bitmapy, či FAT tabulka) drasticky snižují životnost paměti
- Změna jednoho bytu v souboru znamená smazání a znovu zapsání 4 MiB
- Garance poskytované žurnálovacím souborovým systémem neplatí pro Flash
  - Commit žurnálu musí vymazat 4 MiB data okolo commitované transakce
  - Pokud systém havaruje mezi smazáním a zápisem, přijdeme o data v žurnálu

Řešení

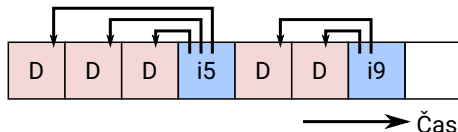
- 1 Nepoužívat Flash čipy samostatně, ale v kombinaci s řadičem, implementující „Flash Translation Layer“ (FTL)
  - Mapuje logická čísla sektorů zaslaných OS na bloky flash paměti tak, aby nedocházelo k nežádoucím jevům (např. neustálé přepisování stejného bloku)
  - Implementováno v SSD discích, SD kartách, USB pamětech apod.
  - SD karty/USB paměti mají FTL často optimalizovaný pro souborový systém FAT.
    - Pokud se použije jiný souborový systém, je to pomalé a paměť dlouho nevydrží
- 2 Použít speciální souborové systémy pro Flash paměti
  - UBIFS, JFFS2, NILFS, ...

Protokolovací souborové systémy

Log-Structured file systems

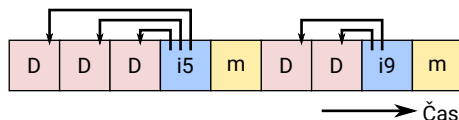
- Data se čtou převážně z vyrovnávací paměti (page cache)
- Stačí se zaměřit na operace zápisu – snaha je zapisovat data rovnoměrně po celé oblasti disku
  - Zapisuje se „od začátku do konce“ disku, starší data se nikdy nemění, ale jejich změněné kopie se zapíší na konec.
  - Zápis velkých souvislých bloků dat je velmi efektivní (není třeba znovu zapisovat nezměněná data v mazacím bloku)
- Stav celého souborového systému je dán zaznamenaným protokolem událostí

Příklad: zápis dvou souborů na disk:

- Jak najdeme inody (i5, i9, ...)?
  - Sekvenčně projdeme celý disk a najdeme je. Pomalé :-)

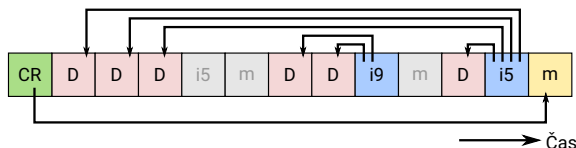
Mapa inodů

- Abychom nemuseli při startu systému procházet můžeme si po každé změně SS uložit aktuální „mapu inodů“ (m)
- Mapa inodů obsahuje tabulku pro převod čísel inodů na čísla bloků
- Jak zjistíme, která verze mapy je poslední?

Kontrolní region

Check region (CR)

Čtení souboru

- Přečti kontrolní region
- Najdi pozici mapy inodů (m)
- Najdi inode
- Přečti datové bloky

Zápis souboru

- Zapiš datové bloky
- Zapiš změněnou kopii inode
- Zapiš změněnou kopii mapy inodů
- Aktualizuj kontrolní region

- CR se pořád přepisuje – nevádí to?
  - Nevadí, pokud máme např. SD kartu optimalizovanou pro FAT (viz slide 35)
  - Využíváno např. F2FS (Samsung)